

Erik Essen-Möller och hans tid

Erik Essen-Möller (1901–1992) var Sveriges längste psykiatriprofessor, både i tid och höjd. Han utnämndes som professor vid Karolinska institutet 1943 och därefter vid hans hemuniversitet i Lund 1944 och likt president Lincoln var han huvudet längre än de flesta.

Erik Essen-Möller kom från en genuint akademisk miljö. Fadern Elis Essen-Möller var professor i obstetrik och gynekologi, den förste i detta ämne då det bröts ut ur det stora kirurgämnet. Fadern var boksamlare, allmänbildad, historiskt kunnig och skrev t ex en bok om drottning Kristina. Hennes livsöde hänförde han bl a till endokrinologiska besvär. Elis Essen-Möller var en skicklig obstetrik och en känd man i Lund, där han hade stor privat praktik. Han bodde i ett hus som naturligtvis överst på vindflöjeln hade en stork.

Professorn bakom Lundbyundersökningen

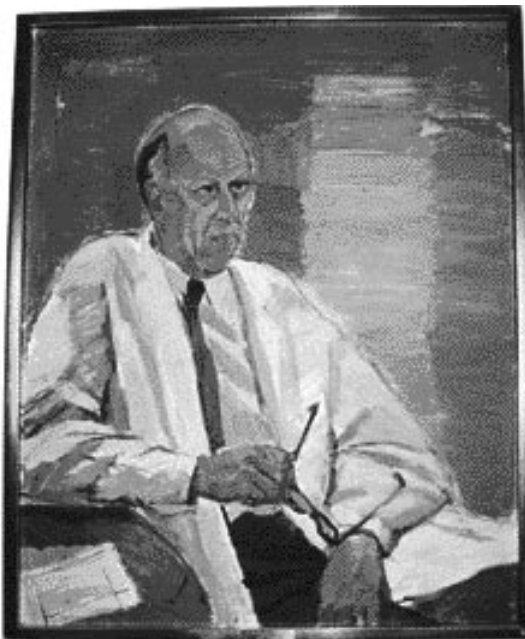
Då jag 1974 skrev min avhandling om 620 rättspsykiatriska patienter som jag själv undersökt, sökte jag efter en god psykiatrisk klassifikation. DSM-systemet hade inte tillkommit och ICD-systemet passade dåligt för mitt ändamål. Jag sökte och fann stöd i Erik Essen-Möllers arbeten.

Han hade länge sysslat med psykiatrisk diagnostik genom arbetet med den stora Dalbyundersökningen, där han klassificerade alla som var födda i Dalby socken strax öster om Lund. Dalbyundersökningen var inspirerad av bl a de amerikanska epidemiologiska undersökningarna och bland dem kan nämnas Mid Town Manhattanundersökningen som kartlade psykiatrisk sjuklighet i New York. Sådana epidemiologiska undersökningar kräver en ordentligt genomarbetad psykiatrisk diagnos.

Erik Essen-Möller och hans medarbetare intervjuade samtliga som var födda i Dalby socken utanför Lund. Den ligger vackert med kyrkan högt över slätten. Essen-Möller och hans medarbetare cyklade runt och träffade

samtliga invånare. Sedan följde de dem långt upp i vuxen ålder.

Dessa undersökningar bedrev Erik Essen-Möller tillsammans med Hans Larsson, son till den kände filosofiprofessorn Hans Larsson »den vise». Hans Larsson var en tid skolläkare på Vadstena samskola och där har jag mött honom. Han var även psykiater och underläkare på Birgittas sjukhus i Vadstena.



Erik Essen-Möller porträtterad av Brita af Klercker.

Andra som ingick i teamet var professor Eberhard Nyman och Olle Hagnell, professor i rättspsykiatri. Olle Hagnell har fört Dalbyundersökningen, eller som den senare kallades Lundbyundersökningen, vidare till våra dagar. Han har haft hjälp av Leif Öjesjö, som blev docent vid rättspsykiatriska sektionen i Huddinge. Med utgångspunkt från Lundbyundersökningen har Leif Öjesjö nyligen beskrivit utvecklingen av alkoholmissbruk över tiden. Lundbyundersökningen är ett världsunikt arbete som ger möjlighet att studera den psykiatriska sjukligheten i en hel befolkning.

Genetik i grunden

Erik Essen-Möller började naturligtvis sin verksamhet i den tidens anda med den psykiatriska genetiken. Han blev stipendiat vid Genealogisch-Demografischen Forschungsanstalt i psykiatri i Heidelberg, som grundades av Emil Kraepelin den förste och störste psykiatriska genetikern.

Genetiska undersökningar kräver statistisk kunskap. Essen-Möller tillägnade sig avancerad sådan. Han gav även

ut en lärobok i statistik för medicinare.

Essen-Möller använde sig också av Henrik Sjöbrings diagnosystem, unikt i Sverige. Detta sammanföll i tiden med andra försök att beskriva personligheten, bl a försök av William Sheldon och Ernst Kretschmer. Man kan säga att dessa personlighetsanalyser följde en då vanlig slogan, nämligen »rätt man på rätt plats». Samhället skulle skapas och yrken utformas med hänsyn till den enskildes psykiska struktur.

Tvillingregistrets grundare

En annan del av genetiken utgörs av tvillingundersökningar. Essen-Möller grundade tvillingregistret i Lund. Detta har varit källan till många epokgörande undersökningar, exempelvis professor Lennart Kaijs undersökning av alkoholism hos tvillingar och professor Sven-Jonas Denckers undersökningar om hur skallskador inverkar på olika personligheter. Själv fortsatte Erik Essen-Möller under hela sitt liv arbetet med befolkningsundersökningen.

Det är spännande att se hans små registerkort med den vackra piktören (datorn fanns ju inte). Ofta finns en hälsning till hustrun Signe insmugen, vilket vittnar om ett långt, lyckligt äktenskap.

Medkännande och noggrann

Essen-Möller var som lärare och psykiater en medkännande (vi kallar det empatisk) läkare. Han var noggrann och omsorgsfull. I Lundagård, studenternas skämttidning, skrevs att han var allför abstrakt för medicinerna och alltför medicinsk för matematikerna. Var det sant?

Själv mötte jag Essen-Möller på professormöten och senare en gång, när han var emeritus, besökte jag honom i hans seniorbostad nära intill lasarettet. Han bjöd på praliner och vatten ur en karaff. Mitt ärende var att få upplysningar till en artikel om Henrik Sjöbring. På väggen fanns en enda prydnad, nämligen en profilbild av Sjöbring, det vanligaste porträttet av denne. Essen-Möller har givit ut en skrift om sin beundrade lärare med en sammanställning av alla dem som använt sig av Henrik Sjöbrings diagnostiska system. Efter några timmar såg jag honom vinka avsked från loftgången. Det blev den sista gången jag såg honom.

Slutligen skall nämnas att Erik Essen-Möller tillsammans med Viktor Wigert byggde den första psykiatriska lasarettskliniken i Sverige, den i Lund. •

Författare

LARS LIDBERG

professor, överläkare, sektionen för rättspsykiatri, Karolinska institutet, Stockholm.